

# **Het etnische dichtheidseffect bij adolescenten in Nederland**



**Lesley van Scheppingen**

# **Het etnische dichtheidseffect bij adolescenten in Nederland**

*Een onderzoek naar de relatie tussen etnische dichtheid van de buurt en internaliserende en externaliserende problemen bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland*

**Lesley van Scheppingen**

Masterscriptie Jeugdstudies

Universiteit Utrecht

**Dr. G.W.J.M. Stevens en Dr. V.P.J. Duindam**

**23 juni 2011**

### Abstract

**Inleiding** Uit eerder onderzoek is gebleken dat het etnische dichtheidseffect een belangrijke verklaring vormt voor internaliserende problemen bij allochtonen. Dit effect houdt in dat mensen uit een buurt met weinig inwoners van de eigen etnische groep, een relatief hoog risico op internaliserende problemen hebben. Er is weinig onderzoek gedaan naar het etnische dichtheidseffect bij adolescenten en naar de bijbehorende mechanismen. Doel van dit onderzoek was dan ook om te kijken of het etnische dichtheidseffect gerelateerd is aan internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten in Nederland, waarbij tevens gekeken is naar de mediërende invloeden van het ervaren van discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep.

**Methode** Er is gebruik gemaakt van de data van 2214 respondenten (55% meisjes, 45% jongens) uit zes steden in Nederland met een gemiddelde leeftijd van 13.7 jaar. De respondenten waren van autochtone, Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst en hebben de Youth Self-Report en een aantal vragen rondom het ervaren van discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep ingevuld. Postcodes zijn gebruikt om gegevens over etnische dichtheid te verzamelen.

**Resultaten** In tegenstelling tot de verwachting, was de etnische dichtheid van de buurt niet gerelateerd aan internaliserende en externaliserende problemen van adolescenten.

**Discussie** Er is in dit onderzoek geen bevestiging gevonden voor het etnische dichtheidseffect bij internaliserende en externaliserende problemen van allochtone en autochtone adolescenten in Nederland. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat eerder onderzoek zich richtte op volwassenen en meer ernstige problematiek en dat bij adolescenten de etnische dichtheid van de school mogelijk belangrijker is.

**Kernwoorden** Etnische dichtheidshypothese; internaliserende en externaliserende problemen; autochtone en allochtone adolescenten.

### Inleiding

De adolescentie is een periode in het leven van jonge mensen waarin zij te maken krijgen met zowel fysieke als sociale ontwikkelingen. De meeste adolescenten komen deze fase van hun ontwikkeling door zonder al te veel moeilijkheden, maar

sommigen ontwikkelen internaliserende en/of externaliserende problemen (Junger, Mesman & Meeus, 2003; Murad, Joung, van Lenthe, Bengi-Arslan & Crijnen, 2003). Opvallend is dat uit onderzoek blijkt dat adolescenten uit bepaalde allochtone groepen in Nederland, zoals de Turkse

groep, een groter risico hebben op het ontwikkelen van internaliserende en externaliserende problemen dan hun autochtone leeftijdsgenoten (Janssen et al., 2004; Murad et al., 2003; van Oort et al., 2007; Reijneveld, Harland, Brugman, Verhulst & Verloove-Vanhorick, 2005).

Het is van essentieel belang om binnen deze allochtone groepen subgroepen te identificeren met een verhoogd risico op internaliserende en externaliserende problemen. Een mogelijke theorie om deze subgroepen op te baseren, is de etnische dichtheidshypothese. Deze hypothese stelt dat mensen uit een buurt met een groter aantal inwoners van hun eigen etnische groep een relatief betere fysieke en mentale gezondheid hebben dan mensen uit een buurt waar minder mensen van hun eigen etnische afkomst wonen (Bécares, Nazroo & Stafford, 2009; Bhugra & Ayra, 2005; Cochrane & Bal, 1988; Gieling, Vollebergh & van Dorsselaer, 2010; Halpern, 1993; Halpern & Nazroo, 2000; Neeleman & Wessely, 1999; Neeleman, Wilson-Jones & Wessely, 2001; Stafford, Becares & Nazroo, 2009). Doel van dit onderzoek is om te kijken of dit etnische dichtheidseffect ook gerelateerd is aan internaliserende en externaliserende problemen bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland.

De etnische dichtheidshypothese is in 1939 voor het eerst beschreven door Faris en Dunham, nadat zij ontdekt hadden dat de

blanke inwoners van Chicago minder vaak werden opgenomen in psychiatrische ziekenhuizen dan de zwarte inwoners van de stad. Echter, het omgekeerde patroon was zichtbaar in buurten met veel zwarte inwoners. In deze buurten was het aantal opnamen van blanke inwoners ongevoelbaar hoog, terwijl het opnameaantal van de zwarte bewoners van de buurt beneden gemiddeld was (Faris & Dunham, 1939).

Het mechanisme dat ten grondslag ligt aan de etnische dichtheidshypothese, is dat samenleven met leden van de eigen etnische groep kan dienen als bescherming tegen mogelijke negatieve invloeden (Gieling et al., 2010), zoals discriminatie (Bécares et al., 2009). Allereerst biedt samenleven met de eigen etnische groep bescherming tegen mogelijke negatieve invloeden dankzij de ervaring van sociale cohesie en wederzijdse sociale ondersteuning, een positieve identificatie met de eigen etnische groep en een sterk gevoel van gemeenschap en erbij horen (Bhugra & Becker, 2005; Daley, 1998; Halpern, 1993; Halpern & Nazroo, 1999; Karlsen & Nazroo, 2002; Rabkin, 1979; Smaje, 1995; Veling et al., 2008). Daarnaast is de buurt over het algemeen een plek waar veel discriminatie in het dagelijks leven plaatsvindt (Pickett & Wilkinson, 2008). De kans op het ervaren van discriminatie in de woonomgeving door allochtonen is kleiner in een buurt waar veel mensen uit de eigen etnische groep wonen

en weinig inwoners van autochtone afkomst zijn (Bécares et al., 2009; Halpern, 1993; Veling et al., 2008; Whitley, Prince, McKenzie & Stewart, 2006).

In navolging van Faris en Dunham (1939) is veel onderzoek gedaan naar de etnische dichtheidshypothese en de mentale en fysieke gezondheid van volwassenen. Onderzoek naar de invloed van etnische dichtheid op internaliserende problemen bij volwassenen heeft geleid tot uiteenlopende resultaten. Enerzijds bleek uit verschillende onderzoeken dat leven in een buurt met veel mensen uit de eigen etnische groep of in het algemeen met veel allochtonen leidt tot minder psychiatrische opnamen en een lager risico op zelfmoord, zelfbeschadiging, angst en depressie, schizofrenie en psychotische stoornissen (Boydell et al., 2001; Halpern & Nazroo, 2000; Neeleman & Wessely, 1999; Neeleman et al., 2001; Rabkin, 1979; Veling et al., 2008). Anderzijds is er onderzoek dat liet zien dat de etnische samenstelling van de buurt niet van invloed is op het aantal psychiatrische opnames en het risico op depressie (Cochrane & Bal, 1988; Henderson et al., 2005).

Er is weinig onderzoek gedaan naar het etnische dichtheidseffect bij adolescenten. Het onderzoek dat gedaan is, laat tegengestelde resultaten zien. Zo bleek uit onderzoek van Wickrama, Noh en Bryant (2005) dat een toename van de etnische diversiteit in een buurt een klein positief

effect heeft op depressie bij blanke adolescenten, terwijl in dezelfde situatie het aantal depressieve symptomen bij zwarte adolescenten afneemt. Daarentegen vonden Fagg, Curtis, Stansfeld en Congdon (2006) dat adolescenten uit een buurt met meer mensen van de eigen etnische groep geen betere mentale gezondheid hebben. Bij de adolescenten van Zuid-Aziatische afkomst lijkt eerder sprake te zijn van een omslagpunt: de aanwezigheid van een gemiddeld aantal mensen van Zuid-Aziatische afkomst heeft een positieve invloed op de mentale gezondheid van de adolescenten. Zodra deze etnische groep echter een te groot deel van de buurtpopulatie vormt, wordt een omslagpunt bereikt en verdwijnt de positieve invloed van het etnische dichtheidseffect (Fagg et al., 2006). Aansluitend bleek uit onderzoek van Abada, Hou en Ram (2007) dat adolescenten uit etnische minderheidsgroepen eerder depressieve symptomen rapporteren als ze in een buurt wonen met veel etnische minderheden. Dit geldt niet voor blanke adolescenten uit een buurt met veel blanken. Ook in het onderzoek van Gieling et al. (2010) naar de effecten van de etnische samenstelling van schoolklassen werd bij zowel autochtone als allochtone leerlingen geen bevestiging gevonden voor een etnische dichtheidseffect op internaliserende problemen. Wel bleek uit hun onderzoek dat allochtone leerlingen

minder externaliserende problemen vertonen wanneer het aantal allochtone leerlingen in de klas toeneemt. Dit effect was niet zichtbaar bij autochtone leerlingen bij een toename van het aantal autochtone leerlingen in de klas (Gieling et al., 2010).

Concluderend kan gesteld worden dat uit empirisch onderzoek is gebleken dat er bij volwassenen mogelijk sprake is van een etnische dichtheidseffect op internaliserende problemen. Onderzoek naar het etnische dichtheidseffect bij adolescenten laat meer tegenstrijdige resultaten zien en mogelijk is voor hen ook de etnische samenstelling van de schoolsetting belangrijk.

Op basis van de theorie kan verwacht worden dat ervaren discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep een rol spelen bij de verklaring van het etnische dichtheidseffect, maar dit is nauwelijks empirisch onderzocht. Echter, resultaten van eerder onderzoek maken het wel aannemelijk dat deze factoren het etnische dichtheidseffect kunnen verklaren. Allereerst is uit onderzoek gebleken dat een toename in de etnische dichtheid van een buurt leidt tot minder ervaren discriminatie (Bécares et al., 2009; Halpern & Nazroo, 2000) en meer verbondenheid met de eigen etnische groep (Halpern & Nazroo, 2000). Daarnaast heeft onderzoek bij adolescenten laten zien dat het ervaren van discriminatie samenhangt met meer internaliserende (Liebkind & Jasinskaja-Lahti, 2000; Simons

et al., 2002, Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005b) en externaliserende (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005a) problemen, terwijl meer verbondenheid met de eigen etnische groep gerelateerd is aan minder internaliserende (Shrake & Rhee, 2004; Simons et al., 2002) en externaliserende (Arbona, Jackson, McCoy & Blakely, 1999; Holmes & Lochman, 2009; Shrake & Rhee, 2004) problemen.

### **Hoofdvraag en hypothesen**

Er is veel onderzoek gedaan naar de etnische dichtheidshypothese bij volwassenen. Over de relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt en het gedrag van autochtone en allochtone adolescenten in Nederland is echter nog weinig bekend. Ook is er weinig onderzoek gedaan naar het theoretisch beschreven mechanisme achter de relatie tussen etnische dichtheid en internaliserende en externaliserende problemen. Kennis over de invloed van etnische dichtheid en de bijbehorende mechanismen kan een grote bijdrage leveren aan het beleid omtrent de aanpak van internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten. Daarom zal in dit artikel de volgende hoofdvraag beantwoord worden: In hoeverre is er een relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt en internaliserende en externaliserende

problemen bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland? Deze vraag zal beantwoord worden aan de hand van de volgende hypothesen:

1. Op basis van de literatuur over volwassenen kan verwacht worden dat er een negatieve relatie is tussen het aantal mensen van de eigen etnische groep in de buurt en internaliserende en externaliserende problemen bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland.
2. Er is een positieve relatie tussen het aantal mensen van de eigen etnische groep in de buurt en internaliserende en externaliserende problemen bij allochtone adolescenten in Nederland wanneer er te

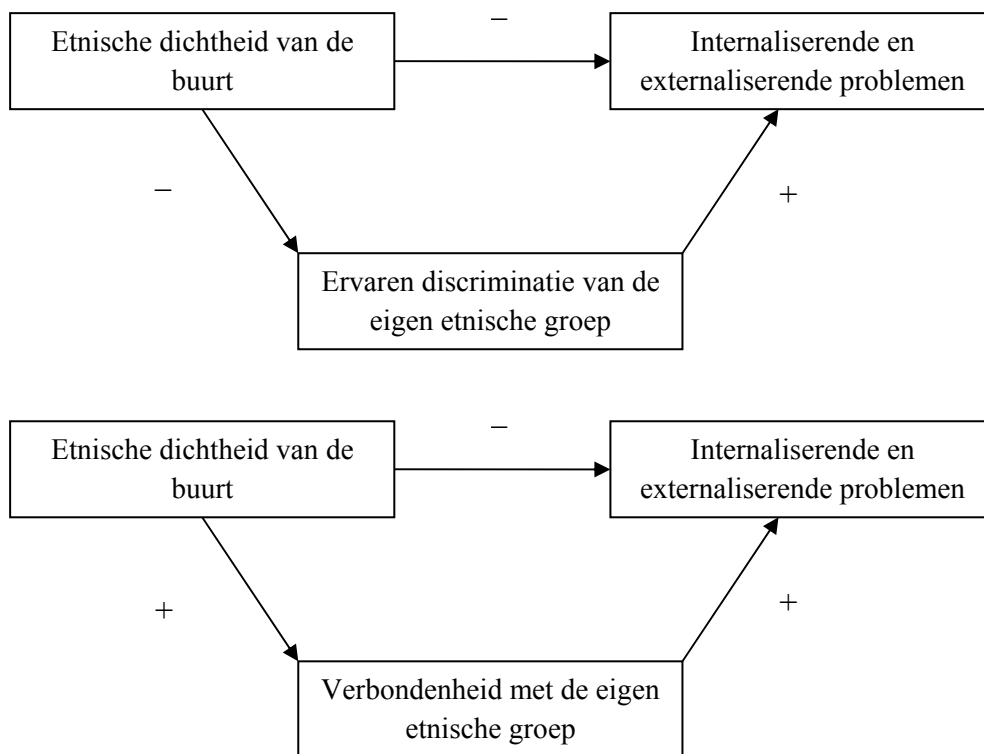
veel mensen van de eigen etnische groep in de buurt wonen.

3. De relatie tussen etnische dichtheid van de buurt en internaliserende en externaliserende problemen bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland kan verklaard worden door de mate van ervaren discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep.

### Method

#### Onderzoeksgroep

De data van dit onderzoek zijn afkomstig uit een groter onderzoek, genaamd Emotionele Problemen Onder Scholieren (EPOS). Aan EPOS hebben leerlingen van 16 middelbare



Figuur 1  
Hypothesen

scholen in Rotterdam, Utrecht, Nijmegen, Amersfoort, Den Haag en Amsterdam meegewerkt. De data zijn verzameld door middel van een online vragenlijst bestaande uit een screening van internaliserende en externaliserende problemen en mogelijke risico- en beschermingsfactoren hiervoor.

Er zijn oorspronkelijk 3889 respondenten benaderd om mee te werken aan het onderzoek. Van 598 respondenten zijn om uiteenlopende redenen geen data beschikbaar. De belangrijkste redenen waren: de respondent had geen toestemming van zijn/haar ouders of wilde zelf niet meewerken (4.3%), de respondent was niet aanwezig ten tijde van het onderzoek (8.7%), de respondent zat niet meer op school (1,0%) of de data waren niet bruikbaar (0,5%). Als gevolg van deze uitval bestaat de dataset van het EPOS-onderzoek uit de data van 3291 leerlingen. Voor dit onderzoek naar de etnische dichtheidshypothese is gebruik gemaakt van

de data van 2214 leerlingen die uit Rotterdam, Utrecht, Nijmegen, Amersfoort, Den Haag en Amsterdam kwamen en van autochtone, Surinaamse, Turkse of Marokkaanse afkomst waren. Van deze respondenten waren namelijk alle benodigde gegevens over de etnische samenstelling van de buurt en de vragenlijsten over ervaren discriminatie en verbondenheid met de eigen groep beschikbaar. De beschrijvende statistiek van beide onderzoeken staat in Tabel 1. Daarnaast is in Tabel 2 weergegeven wat de etnische samenstelling is van de buurten waarin de adolescenten wonen. De etnische afkomst van de respondenten is bepaald door de respondenten te vragen naar het eigen geboorteland, dat van zijn/haar beide ouders en dat van zijn/haar vier grootouders. Een respondent behoort tot een etnische groep als minimaal één van de (groot)ouders in het buitenland geboren is (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2000).

Tabel 1

*Beschrijvende statistiek van het EPOS-onderzoek en het etnische dichtheidsonderzoek*

|                            | <b>EPOS-onderzoek<br/>(N = 3291)</b> | <b>Etnische dichtheidsonderzoek<br/>(N = 2214)</b> |
|----------------------------|--------------------------------------|--|
| <b>Meisjes/jongens</b>     | 54.3% meisjes; 45.7% jongens         | 55% meisjes; 45% jongens                           |
| <b>Gemiddelde leeftijd</b> | 13.7 (SD = 1.04)                     | 13.7 (SD = 1.06)                                   |
| <b>Autochtoon</b>          | 9.8% (324 respondenten)              | 11.6% (256 respondenten)                           |
| <b>Surinaams</b>           | 10.8% (357 respondenten)             | 14.4% (318 respondenten)                           |
| <b>Turks</b>               | 28.3% (930 respondenten)             | 37.3% (826 respondenten)                           |
| <b>Marokkaans</b>          | 26.6% (876 respondenten)             | 36.8% (814 respondenten)                           |



Tabel 2

*Verschillende etnische groepen met de etnische dichtheid in de buurt*

|                   |                   | Percentage mensen uit de eigen etnische groep in de buurt |                |                |              |              |               |
|-------------------|-------------------|---|----------------|----------------|--------------|--------------|---------------|
|                   |                   | 0-10%   | 10-20%         | 20-30%         | 30-40%       | 40-50%       | 50-90%        |
| <b>Etniciteit</b> | <i>Autochtoon</i> | 1<br>(0.4%)   | 4<br>(1.6%)    | 5<br>(2.0%)    | 25<br>(9.8%) | 19<br>(7.4%) | 202<br>(9.0%) |
|                   | <i>Surinaams</i>  | 135<br>(42.5%)  | 161<br>(50.6%) | 20<br>(6.3%)   | 2<br>(0.6%)  | 0<br>(0.0%)  | 0<br>(0.0%)   |
|                   | <i>Turks</i>      | 281<br>(34.0%)  | 303<br>(36.7%) | 189<br>(22.9%) | 53<br>(6.4%) | 0<br>(0.0%)  | 0<br>(0.0%)   |
|                   | <i>Marokkaans</i> | 328<br>(40.3%)  | 284<br>(34.9%) | 159<br>(19.5%) | 22<br>(2.7%) | 21<br>(2.6%) | 0<br>(0.0%)   |

### Meetinstrumenten

#### **Internaliserende en externaliserende problemen**

De internaliserende en externaliserende problemen van de respondenten zijn gemeten met de Youth Self-Report (YSR) (Achenbach, 1991). De YSR is een vragenlijst voor adolescenten tussen de 11 en 18 jaar en bestaat uit 101 probleem-items met drie antwoordmogelijkheden, namelijk '0 = Helemaal niet', '1 = Een beetje of Soms' en '2 = Duidelijk of Vaak'. De respondenten moeten hun antwoorden baseren op de afgelopen 6 maanden. De YSR kan gescoord worden op een totale probleemschaal, het totaal van alle probleemschalen en de acht syndroomschalen. Om de score van de respondenten op internaliserende problemen te bepalen, is gekeken naar de totale score op de items van de schalen Teruggetrokken/Depressief, Lichamelijke klachten en Angstig/Depressief. Een

voorbeelditem van de schaal Teruggetrokken/Depressief is: 'Ik ben liever alleen dan met anderen.'. De totale score van de respondenten op externaliserende problemen bestaat uit de somscore van de items van de schalen Delinquent gedrag en Agressief gedrag. Een voorbeelditem van de schaal Agressief gedrag is: 'Ik vecht veel.'. De betrouwbaarheid en validiteit van de YSR zijn beschreven door Achenbach (1991). Verhulst, van der Ende en Koot (1997) hebben de vragenlijst vertaald en gevalideerd voor Nederlands gebruik. In de huidige steekproef hadden de schalen internaliserende en externaliserende problemen beide een Cronbach's  $\alpha$  van .89.

**Ervaren discriminatie** Ervaren discriminatie is gemeten met een door Stevens, Vollebergh, Pels en Crijnen (2005a) ontwikkeld instrument met zes items. Dit instrument vraagt de respondent of hij/zij vindt dat zijn/haar etnische groep gediscrimineerd wordt in zes verschillende

situaties. De antwoordmogelijkheden variëren van ‘Nooit’ tot ‘Altijd’ op een 5-puntsschaal. Een voorbeeldsituatie is: ‘Op straat.’. De Cronbach’s  $\alpha$  van de schaal ervaren discriminatie in de huidige steekproef was .83.

**Verbondenheid met de eigen etnische groep** De mate van verbondenheid met de eigen etnische groep van de respondent is bekeken aan de hand van een meetinstrument dat gebaseerd is op de Psychological Acculturation Scale (PAS) (Tropp, Erkut, Coll, Alarcon & Garcia, 1999). Dit meetinstrument is oorspronkelijk ontwikkeld om het gevoel van emotionele verbondenheid, erbij horen en het begrip van Engels-Amerikaanse en Latijns-Spaanse culturen te meten. Stevens, Pels, Vollebergh en Crijnen (2004) hebben uit dit meetinstrument zes items gehaald om het gevoel van emotionele verbondenheid en erbij horen van de respondent te meten. Deze items hebben ze vertaald en gevalideerd voor Nederland. Het aangepaste meetinstrument van Stevens et al. (2004) is in dit onderzoek gebruikt. De zes items zijn toegepast op zowel de Nederlandse als eigen etnische cultuur van de respondent<sup>1</sup> en bestaan uit vijf antwoordmogelijkheden die variëren van ‘Helemaal oneens’ tot ‘Helemaal mee eens’. Een voorbeeld van

een item is: ‘Ik ben trots op de Nederlandse cultuur.’ en ‘Ik ben trots op de ... (hier staat de eigen etnische groep) cultuur.’. In de huidige steekproef had de schaal verbondenheid met de eigen etnische groep een Cronbach’s  $\alpha$  van .84.

**Etnische dichtheid** Voor het meten van de etnische dichtheid zijn de respondenten gevraagd naar de postcode van het adres waar ze (het meeste) wonen. Aan de hand hiervan is gekeken met welke buurten deze postcodes correspondeerden, waarna buurtmonitors op gemeentesites gebruikt zijn om de etnische samenstelling van de buurten te bepalen. De adolescenten zijn op basis van de etnische samenstelling van hun buurt ingedeeld in negen categorieën, waarbij categorie 1 stond voor 0-10% en categorie 9 voor 80-90% mensen uit de eigen etnische groep in de buurt. Tevens is gekeken naar de gemiddelde sociaal-economische status (SES) van de inwoners van de buurten om te kunnen controleren of het effect van etnische dichtheid op internaliserende en externaliserende problemen niet eigenlijk veroorzaakt wordt door de sociaal-economische omstandigheden in de buurt. Aan de hand van deze gegevens zijn de adolescenten ingedeeld in drie categorieën: lage buurt SES (13500-15900 euro per jaar), gemiddelde buurt SES (15900-17600 euro per jaar) en hoge buurt SES (17600-38400 euro per jaar).

---

<sup>1</sup> Respondenten van autochtone afkomst geven alleen antwoord op de items over de Nederlandse cultuur.

### **Data-analyse**

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag is gebruik gemaakt van het statistische programma Statistical Package for the Sociale Sciences (SPSS) 18. Binnen dit programma werden Spearman's en Pearson's correlatie-analyses en een regressie-analyse uitgevoerd om te kijken of er een samenhang was tussen de etnische samenstelling van de buurt waarin de respondent woont en de aanwezigheid van internaliserende en/of externaliserende problemen bij de respondent (Hypothese 1). Tevens werd met deze analyses onderzocht of ervaren discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep als mediator van invloed waren op deze samenhang (Hypothese 3). Daarnaast is met een univariate ANOVA gekeken of er een verschil was tussen allochtone adolescenten uit buurten met een lage, gemiddelde en hoge etnische dichtheid om te zien of de relatie tussen etnische dichtheid en internaliserende en externaliserende problemen positief werd wanneer er teveel mensen uit de eigen etnische groep in de buurt woonden (Hypothese 2).

### **Resultaten**

#### **Het etnische dichtheidseffect**

Op basis van de correlatie-analyse (Tabel 3) kunnen uitspraken gedaan worden over de adolescenten binnen de steekproef. Zo vertonen meisjes meer internaliserende

problemen dan jongens. Er waren geen sekseverschillen voor externaliserende problemen. Daarnaast hebben de allochtone adolescenten minder internaliserende en externaliserende problemen dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Als laatste laten adolescenten uit een buurt met een gemiddelde SES minder internaliserende en externaliserende problemen zien dan adolescenten uit een buurt met een lage SES. Er was geen verschil tussen adolescenten uit buurten met een lage SES en buurten met een hoge SES.

Vervolgens bleek uit de correlatie-analyse dat er een verband is tussen etnische dichtheid en zowel internaliserende als externaliserende problemen. Dit verband was echter, in tegenstelling tot de in de inleiding geformuleerde hypothese, positief. Dit betekent dat meer etnische dichtheid gerelateerd is aan meer internaliserende en externaliserende problemen. De eerste mediator ervaren discriminatie bleek op de verwachte wijze gerelateerd te zijn aan zowel etnische dichtheid als internaliserende en externaliserende problemen: adolescenten ervaren minder discriminatie bij meer etnische dichtheid van de buurt en het ervaren van meer discriminatie ging samen met meer internaliserende en externaliserende problemen. De resultaten met betrekking tot de tweede mediator verbondenheid met de eigen etnische groep waren opvallend. Hieruit bleek namelijk dat

meer etnische dichtheid van de buurt, in tegenstelling tot de verwachting, gerelateerd is aan minder verbondenheid met de eigen etnische groep. Wel werd bevestigd dat meer verbondenheid met de eigen etnische groep samengaat met minder internaliserende en externaliserende problemen.

Om deze verbanden verder te onderzoeken, is vervolgens een regressie-analyse uitgevoerd (Tabel 4). In deze analyse werd geen relatie gevonden tussen etnische dichtheid en zowel internaliserende als externaliserende problemen. De rol van ervaren discriminatie en verbondenheid met de eigen etnische groep als mediators is dan ook niet verder onderzocht.

### **Het omslagpunt van de etnische dichtheidshypothese**

Om te onderzoeken in hoeverre er sprake zou kunnen zijn van een omslagpunt in het etnische dichtheidseffect, zijn de allochtone adolescenten op basis van de etnische samenstelling van hun buurt ingedeeld in drie groepen, namelijk: lage etnische dichtheid (0-10%), gemiddelde etnische dichtheid (10-20%) en hoge etnische dichtheid (20-50%). Er is voor deze indeling gekozen, omdat op deze manier groepen van vergelijkbare grootte ontstonden. Bovendien is 20% of meer mensen uit de eigen etnische groep binnen deze steekproef relatief hoog, omdat er grote etnische diversiteit was

binnen de meeste buurten. De autochtone adolescenten zijn niet meegenomen in de analyse, omdat er bij hen niet voldoende spreiding was over buurten met lage, gemiddelde en hoge etnische dichtheid. De meeste autochtone adolescenten woonden namelijk in een buurt met 50-90% bewoners van de eigen groep.

Vervolgens is met een univariate ANOVA gekeken of er verschillen waren tussen de gemiddelde scores op internaliserende en externaliserende problemen van de drie etnische dichtheidsgroepen. Op basis van de hypothese werd verwacht dat allochtone adolescenten uit buurten met zowel lage als hoge etnische dichtheid meer internaliserende en externaliserende problemen zouden hebben dan allochtone adolescenten uit buurten met een gemiddelde etnische dichtheid. Uit de ANOVA (Tabel 5) bleek dat er geen significante verschillen waren tussen de gemiddelde scores van allochtone adolescenten uit buurten met een lage, gemiddelde en hoge etnische dichtheid. Er bestaat dan ook geen omslagpunt binnen het etnische dichtheidseffect.

### **Discussie**

Uit eerder onderzoek is gebleken dat adolescenten uit bepaalde allochtone groepen in Nederland een groter risico hebben op het ontwikkelen van

Tabel 3

*Correlatietabel*

|   | 1       | 2      | 3       | 4       | 5       | 6       | 7       | 8       | 9   | N    | M    | SD  |
|---|---------|--------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|-----|------|------|-----|
| <b>1 Leeftijd</b>                                   | -       |        |         |         |         |         |         |         |     | 2208 | 13.7 | 1.1 |
| <b>2 Sekse<sup>a</sup></b>                          | .02     | -      |         |         |         |         |         |         |     | 2214 | .6   | .5  |
| <b>3 Etniciteit<sup>b</sup></b>                     | .07***  | -.06** | -       |         |         |         |         |         |     | 2214 | .9   | .3  |
| <b>4 SES van de buurt<sup>c</sup></b>               | -.13*** | -.03   | -.03    | -       |         |         |         |         |     | 1500 | .3   | .5  |
| <b>5 SES van de buurt<sup>d</sup></b>               | -.05*   | .03    | -.16*** | -.49*** | -       |         |         |         |     | 1460 | .3   | .5  |
| <b>6 Etnische dichtheid</b>                         | -.05*   | .02    | -.56*** | -.01    | -.24*** | -       |         |         |     | 2214 | 2.5  | 1.9 |
| <b>7 Internaliserende problemen</b>                 | .04*    | .26*** | -.10*** | -.07**  | .02     | .07**   | -       |         |     | 2214 | 10.1 | 8.2 |
| <b>8 Externaliserende problemen</b>                 | .03     | -.02   | -.11*** | -.05*   | .03     | .09***  | .51***  | -       |     | 2214 | 8.5  | 7.4 |
| <b>9 Ervaren etnische groepsdiscriminatie</b>       | .04     | -.06** | .06**   | .01     | .06**   | -.05*   | .09***  | .17***  | -   | 2214 | 15.4 | 5.5 |
| <b>10 Verbondenheid met de eigen etnische groep</b> | .04     | -.05*  | .12***  | .03     | -.04    | -.08*** | -.16*** | -.08*** | .03 | 2214 | 25.9 | 4.6 |

 Noot 1: \*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$ 

Noot 2: a 0 = jongen; 1 = meisje, b 0 = autochtoon; 1 = allochtoon, c 0 = laag; 1 = midden, d 0 = laag; 1 = hoog

Tabel 4

*De relatie tussen etnische dichtheid en internaliserende en externaliserende problemen*

|                                 | Internaliserende problemen<br>(N= 2214) |       |              | Externaliserende problemen<br>(N= 2214) |       |              |
|---------------------------------|---|-------|--------------|---|-------|--------------|
|                                 | $\beta$                                 | $R^2$ | $\Delta R^2$ | $\beta$                                 | $R^2$ | $\Delta R^2$ |
| <b>Stap 1</b>                   |   |       |              |   |       |              |
| Leeftijd                        | .04                                     |       |              | .04                                     |       |              |
| Sekse (ref = jongen)            | .25***                                  |       |              | -.03                                    |       |              |
| Etniciteit (ref = autochtoon)   | -.11**                                  |       |              | -.08                                    |       |              |
| Etnische dichtheid              | -.03                                    |       |              | .03                                     |       |              |
|                                 |   | .07   | .07          |   | .01   | .01          |
| <b>Stap 2</b>                   |   |       |              |   |       |              |
| Leeftijd                        | .03                                     |       |              | .03                                     |       |              |
| Sekse (ref = jongen)            | .26***                                  |       |              | -.03                                    |       |              |
| Etniciteit (ref = autochtoon)   | -.14**                                  |       |              | -.08*                                   |       |              |
| SES van de buurt (ref = laag)   |   |       |              |   |       |              |
| Midden                          | -.08**                                  |       |              | -.05*                                   |       |              |
| Hoog                            | -.03                                    |       |              | -.00                                    |       |              |
| Etnische dichtheid              | -.06                                    |       |              | .02                                     |       |              |
|                                 |   | .08   | .08          |   | .01   | .01          |
| <b>Stap 3</b>                   |   |       |              |   |       |              |
| Leeftijd                        | .03                                     |       |              | .03                                     |       |              |
| Sekse (ref = jongen)            | .25***                                  |       |              | -.03                                    |       |              |
| Etniciteit (ref = autochtoon)   | -.13*                                   |       |              | -.03                                    |       |              |
| SES van de buurt (ref = laag)   |   |       |              |   |       |              |
| Midden                          | -.08**                                  |       |              | -.06*                                   |       |              |
| Hoog                            | -.04                                    |       |              | -.02                                    |       |              |
| Etnische dichtheid              | -.05                                    |       |              | .10                                     |       |              |
| Etnische dichtheid * etniciteit | -.00                                    |       |              | -.06                                    |       |              |
|                                 |   | .08   | .08          |   | .02   | .01          |

Noot 1: \*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

Tabel 5

*Gemiddelde scores op internaliserende en externaliserende problemen van allochtone adolescenten uit buurten met een lage, gemiddelde of hoge etnische dichtheid*

|                                   | 0-10%<br>(N=816) | 10-20%<br>(N=679) | 20-50%<br>(N=458) | df | F  | p   |
|-----------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|----|----|-----|
| <b>Internaliserende problemen</b> | 9.8              | 9.4               | 9.6               | 2  | .5 | .59 |
| <b>Externaliserende problemen</b> | 8.2              | 7.8               | 8.1               | 2  | .6 | .56 |

Noot 1: Er is bij deze analyse gecorrigeerd voor leeftijd en sekse.

internaliserende en externaliserende problemen dan hun autochtone leeftijdsgenoten (Janssen et al., 2004; Murad, Joung, van Lenthe, Bengi-Arslan & Crijnen, 2003; van Oort et al., 2007; Reijneveld, Harland, Brugman, Verhulst & Verloove-Vanhorick, 2005). Het is van essentieel belang om binnen deze allochtone groepen subgroepen te identificeren met een verhoogd risico op internaliserende en externaliserende problemen. Een mogelijke theorie om deze subgroepen op te baseren, is de etnische dichtheidshypothese. Deze hypothese houdt in dat mensen uit een buurt met een groter aantal inwoners van hun eigen etnische groep een relatief betere fysieke en mentale gezondheid hebben dan mensen uit een buurt waar minder mensen van hun eigen etnische afkomst wonen (Bécares, Nazroo & Stafford, 2009; Bhugra & Ayra, 2005; Bécares, Nazroo & Stafford, 2009; Cochrane & Bal, 1988; Gieling, Vollebergh, van Dorsselaer, 2010; Halpern, 1993; Halpern & Nazroo, 2000; Neeleman & Wessely, 1999; Neeleman, Wilson-Jones & Wessely, 2001; Stafford, Becares &

Nazroo, 2009). Doel van dit onderzoek was om te kijken of het etnische dichtheidseffect ook bij autochtone en allochtone adolescenten in Nederland gerelateerd is aan internaliserende en externaliserende problemen. Om dit doel te bereiken, is gebruik gemaakt van een omvangrijke dataset van adolescenten van autochtone, Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst uit zes grote steden in Nederland.

In tegenstelling tot de verwachting, bleek uit de resultaten van dit onderzoek dat er geen relatie is tussen het aantal mensen uit de eigen etnische groep in de buurt en internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten. Ook was er geen omslagpunt binnen het etnische dichtheidseffect. Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor het ontbreken van een etnische dichtheidseffect. Allereerst is het etnische dichtheidseffect voornamelijk gevonden bij onderzoek onder volwassenen. Een achterliggend mechanisme van het etnische dichtheidseffect is dat het wonen in een buurt met veel mensen uit de eigen etnische groep leidt tot minder

internaliserende problemen door de ervaring van sociale cohesie en wederzijdse sociale ondersteuning, een positieve identificatie met de eigen etnische groep en een sterk gevoel van gemeenschap en erbij horen (Bhugra & Becker, 2005; Daley, 1998; Halpern, 1993; Halpern & Nazroo, 1999; Karlsen & Nazroo, 2002; Rabkin, 1979; Smaje, 1995; Veling et al., 2008). Mogelijk geldt dit niet voor adolescenten. Zij bevinden zich in een fase waarin er sprake is van toenemende autonomie (de Goede, Branje & Meeus, 2008): de adolescent gaat steeds meer zelfstandig doen zonder zijn of haar ouders. Mogelijk ervaren zij als gevolg hiervan de sociale controle die een toename van het aantal mensen uit de eigen groep met zich meebrengt als negatief. Dit omdat het hen de kans ontnemt om nieuwe dingen uit te proberen zonder dat hun ouders daarvan weten. Deze verklaring wordt bevestigd doordat uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat de verbondenheid met de eigen etnische groep afnam, zodra het aantal mensen uit de eigen etnische groep in de buurt toenam. Mogelijk kunnen adolescenten niet profiteren van de positieve invloed van het etnische dichtheidseffect, omdat zij de aanwezigheid van veel mensen uit de eigen etnische groep in de buurt ervaren als negatief en zich daardoor minder verbonden met hen voelen.

Een tweede mogelijke verklaring is dat het meeste onderzoek, waarin bevestiging is

gevonden voor het etnische dichtheidseffect, gericht was op ernstige stoornissen, zoals schizofrenie en depressie (Boydell et al., 2001; Halpern & Nazroo, 2000; Veling et al., 2008). Deze stoornissen openbaren zich veelal voor het eerst in de late adolescentie of vroege volwassenheid (Trimbos Instituut, 2011a; 2011b), terwijl de meeste respondenten in hun vroege adolescentie zitten. Mogelijk zijn deze adolescenten te jong om al last te hebben van het soort problematiek waar de etnische dichtheid van de buurt een positieve invloed op heeft en is daarom de relatie tussen etnische dichtheid van de buurt en internaliserende en externaliserende problemen in dit onderzoek niet gevonden.

Ten derde is het mogelijk dat voor adolescenten geldt dat de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserende en externaliserende problemen sterker is dan relatie van de etnische dichtheid van de buurt met deze problemen. De schoolklas behoort namelijk tot de directe sociale omgeving van de adolescenten waar ze een groot deel van hun tijd doorbrengen (Gielsing et al., 2010). Eerder onderzoek wijst er in ieder geval op dat allochtone leerlingen minder externaliserende problemen gaan vertonen naarmate het aantal allochtone leerlingen in de klas toeneemt (Gielsing et al., 2010). Voor internaliserende problemen werd geen etnische dichtheidseffect gevonden.



Mogelijk betekent dit dat het bij (allochtone) adolescenten beter is om het etnische dichtheidseffect te onderzoeken in de schoolcontext in plaats van in de buurtcontext.

Een vierde verklaring wordt gegeven door Cochrane en Bal (1988): *‘The published studies are unrepresentative of all the studies that have been done. There is no denying that studies that yield positive results (...) are much easier to publish than studies where the null hypothesis cannot be rejected. This leads to a very distinct bias in the literature as ‘failures to replicate’ do not surface, and hence studies with positive outcomes are not challenged.’* (p. 366). In de inleiding van dit artikel zijn voornamelijk onderzoeken beschreven waarin de etnische dichtheidshypothese deels of volledig bevestigd wordt. Hierdoor lijkt het alsof de resultaten van dit onderzoek een uitzondering vormen. Op basis van het citaat van Cochrane en Bal (1988) kan echter verwacht worden dat de resultaten mogelijk overeenkomen met ander onderzoek waarin ook geen bevestiging voor de etnische dichtheidshypothese werd gevonden, maar dat nooit gepubliceerd is.

Ten slotte zijn er twee methodologische verklaringen voor het niet vinden van een etnische dichtheidseffect in dit onderzoek. Met de beschrijving van deze verklaringen

worden ook meteen de beperkingen<sup>2</sup> van dit onderzoek beschreven. Allereerst is in dit onderzoek de etnische dichtheid van de buurt bepaald op basis van postcodes. Voor een deel van de postcodes geldt dat er meerdere buurten onder vallen, waardoor sommige postcodegebieden meer dan 10.000 inwoners hebben. Eerdere bevestiging voor de etnische dichtheidshypothese werd gevonden door middel van onderzoek met een klein onderzoeksgebied. Het is dan ook aannemelijk dat vooral de etnische dichtheid van de directe omgeving van de adolescent een rol speelt in de ontwikkeling van internaliserende en externaliserende problemen (Gieling et al., 2010). De kans bestaat dat door het gebruik van postcodes niet de etnische dichtheid van de directe omgeving van de adolescenten gemeten is, en hierdoor de relatie tussen etnische dichtheid van de buurt en internaliserende en externaliserende problemen niet gevonden is. Daarnaast is binnen dit onderzoek gebruik gemaakt van vragenlijsten op basis van zelfrapportage.

---

<sup>2</sup> Een derde beperking is dat de onderzoeksopzet cross-sectioneel in plaats van longitudinaal was en dat er geen multilevel analyse gedaan is, terwijl de data wel genest waren. De verwachting is echter dat longitudinaal onderzoek en een multilevel analyse niet tot andere resultaten zouden hebben geleid, omdat binnen de huidige onderzoeksopzet en data-analyse al geen resultaten gevonden zijn.

Dit kan leiden tot vertekeningen in de resultaten, doordat adolescenten sociaal wenselijke antwoorden geven. Mogelijk hebben allochtone adolescenten meer de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden bij de rapportage van internaliserende en externaliserende problemen. Voor Marokkaanse adolescenten is dit bevestigd in onderzoek van Stevens et al. (2003) waaruit bleek dat Marokkaanse adolescenten minder internaliserende en externaliserende problemen rapporteren dan hun autochtone en Turkse leeftijdsgenoten. Wanneer binnen dit onderzoek ook sprake was van onderrapportage door Marokkaanse en mogelijk ook door adolescenten met een andere etnische achtergrond, dan kan dit de validiteit van de rapportages tot op zekere hoogte beïnvloed hebben en wellicht zijn er daardoor geen relaties gevonden.

### **Aanbevelingen**

De resultaten wijzen erop dat de etnische samenstelling van een wijk niet gerelateerd is aan internaliserende en externaliserende problemen bij allochtone en autochtone adolescenten in Nederland. Dit leidt tot enkele aanbevelingen voor toekomstig onderzoek. Allereerst is het interessant om te kijken of er wel een etnische dichtheidseffect bij adolescenten gevonden wordt wanneer onderzoek op straatniveau gedaan wordt. Hierdoor wordt de directe omgeving van de adolescent onderzocht,

welke mogelijk wel gerelateerd is aan internaliserende en externaliserende problemen. Daarnaast is het belangrijk om in navolging van Gieling et al. (2010) meer onderzoek te doen naar het etnische dichtheidseffect op schoolniveau, zodat er meer kennis verkregen kan worden over de gevolgen van de etnische samenstelling van de klas op internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten. Ten derde is het nodig om onderzoek te doen naar de relatie tussen ervaren discriminatie en internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten. Uit de resultaten blijkt namelijk dat het ervaren van meer discriminatie van de eigen etnische groep samengaat met meer internaliserende en externaliserende problemen. Meer onderzoek hiernaar is belangrijk, omdat veel etnische minderheden in Nederland discriminatie ervaren (Boog, Dinsbach, van Donselaar & Rodrigues, 2009). Als laatste dient nader onderzocht te worden waarom bij adolescenten een toename van het aantal mensen van de eigen etnische groep in de buurt samengaat met een afname van verbondenheid met de eigen etnische groep. Deze bevinding komt namelijk niet overeen met eerder onderzoek van Halpern en Nazroo (2000) bij volwassenen en het is interessant om te weten of dit proces anders verloopt bij adolescenten dan bij volwassenen.

### Literatuur

- Abada, T., Hou, F. & Ram, B. (2007). Racially mixed neighborhoods, perceived neighborhood social cohesion, and adolescent health in Canada. *Social Science & Medicine*, 65, 2004-2017.
- Achenbach, T.M. (1991). *Integrative guide to the 1991 CBCL 4-18, YSR and TRF profiles*. Burlington: Department of Psychiatry, University of Vermont.
- Amsterdam Image (2011). Luchtfoto Overzicht Amsterdam. Geraadpleegd op 21 juni 2011 op het World Wide Web: [www.amsterdamimage.com/main.php?g2\\_itemId=1517](http://www.amsterdamimage.com/main.php?g2_itemId=1517).
- Arbona, C., Jackson, R.H., McCoy, A. & Blakely, C. (1999). Ethnic identity as a predictor of attitudes of adolescents toward fighting. *The Journal of Early Adolescence*, 19, 323-340.
- Bécares, L., Nazroo, J. & Stafford, M. (2009). The buffering effects of ethnic density on experienced racism and health. *Health & Place*, 15, 700-708.
- Bhugra, D. & Ayra, P. (2005). Ethnic density, cultural congruity and mental illness in migrants. *International Review of Psychiatry*, 17 (2), 133-137.
- Bhugra, D. & Becker, M. (2005). Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry*, 4 (1), 18-24.
- Boog, I., Dinsbach, W., Donselaar, J. van & Rodrigues, P.R. (Eds.) (2009). *Monitor Rassendiscriminatie 2009*. Rotterdam: Landelijk expertisecentrum van Art. 1.
- Boydell, J., Os, J. van, McKenzie, K., Allardyce, J., Goel, R., McCreadie, R.G. & Murray, R.M. (2001). Incidence of schizophrenia in ethnic minorities in London: ecological study into interactions with environment. *British Medical Journal*, 323, 1-4.
- Cochrane, R. & Bal, S.T. (1988). Ethnic density is unrelated to incidence of schizophrenia. *British Journal of Psychiatry*, 153, 363-366.
- Daley, P.O. (1998). Black Africans in Great Britain: Spatial concentration and segregation. *Urban Studies*, 35 (10), 1703-1724.
- Fagg, J., Curtis, S., Stansfeld, S. & Congdon, P. (2006). Psychological distress among adolescents, and its relationship to individual, family and area characteristics in East London. *Social Science & Medicine*, 63, 636-648.
- Faris, R.E.L. & Dunham, H.W. (1939). *Mental disorders in urban areas. An ecological study of schizophrenia and other psychoses*. New York: Hafner Publishing Co.
- Gemeente Amersfoort (2011). Cijfers per wijk. Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide web: <http://www.amersfoort.nl/smartsite.shtml?id=151672>.
- Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek (2011). Feiten en Cijfers, Buurten.

- Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide Web: <http://www.os.amsterdam.nl/feitenencijfers/buurtten/>.
- Gemeente Den Haag (2011). Den Haag in Cijfers. Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide Web: <http://denhaag.buurtmonitor.nl/default.aspx?quickstep>.
- Gemeente Rotterdam, Centrum voor Onderzoek en Statistiek. Buurtinformatie Rotterdam Digitaal. Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide Web: <http://rotterdam.buurtmonitor.nl/>.
- Gemeente Nijmegen (2011). Stadsgetallen. Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide Web: <http://nijmegen.buurtmonitor.nl/>.
- Gemeente Utrecht (2011). WistUdata Utrecht. Geraadpleegd op 9 maart 2011 op het World Wide Web: <http://utrecht.buurtmonitor.nl/>.
- Gieling, M., Vollebergh, W. & Dorsselaer, S. van (2010). Ethnic density in school classes and adolescent mental health. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 45, 639-646.
- Goede, I.H.A. de, Branje, S.J.T. & Meeus, W.H.J. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 38 (1), 75-88.
- Halpern, D. (1993). Minorities and mental health. *Social Science and Medicine*, 5, 597-607.
- Halpern, D. & Nazroo, J. (2000). The Ethnic Density Effect: Results From a National Community Survey of England and Wales. *International Journal of Social Psychiatry*, 46 (1), 34-46.
- Henderson, C., Diez Roux, A.V., Jacobs Jr, D.R., Kiefe, C.I., West, D. & Williams, D.R. (2005). Neighbourhood characteristics, individual level socioeconomic factors, and depressive symptoms in young adults: The CARDIA study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59, 322-328.
- Holmes, K.J. & Lochman, J.E. (2009). Ethnic identity in African American and European American preadolescents: Relation to self-worth, social goals, and aggression. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 476-496.
- Janssen, M.M.M., Verhulst, F.C., Bengi-Arslan, L., Erol, N., Salter, C.J. & Crijnen, A.A.M. (2004). Comparison of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant, Dutch and Turkish adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 133-140.
- Junger, M., Mesman, J. & Meeuw, W. (2003). *Psychosociale problemen bij adolescenten. Prevalentie, risicofactoren en preventie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

- Karlsen, S. & Nazroo, J.Y. (2002). Relation between racial discrimination, social class and health among ethnic minority groups. *American Journal of Public Health, 92* (4), 624-631.
- Liebkind, K. & Jasinskaja-Lahti, I. (2000). Acculturation and psychological well-being among immigrant adolescents in Finland: A comparative study of adolescents from different background.
- Murad, S.D., Joung, I.M.A., Lenthe, F.J. van, Bengi-Arslan, L. & Crijnen, A.A.M. (2003). Predictors of self-reported problem behaviours in Turkish immigrant and Dutch adolescents in the Netherlands. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 44* (3), 412-423.
- Neeleman, J. & Wessely, S. (1999). Ethnic minority suicide: A small area geographical study in south London. *Psychological Medicine, 29*, 429-436.
- Neeleman, J., Wilson-Jones, C. & Wessely, S. (2001). Ethnic density and deliberate self harm: A small area study in south east London. *Journal of Epidemiology and Community Health, 55*, 85-90.
- Oort, F.V.A. van, Joung, I.M.A., Mackenbach, J.P., Verhulst, J.C., Bengi-Arslan, L., Crijnen, A.A.M. & Ende, J. van der (2007). Development of ethnic disparities in internalizing and externalizing problems from adolescence into young adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48* (2), 176-184.
- Pickett, K.E. & Wilkinson, R.G. (2008). People like us: Ethnic group density effects on health. *Ethnicity & Health, 13* (4), 321-334.
- Rabkin, J.G. (1979). Ethnic density and psychiatric hospitalization: Hazards of minority status. *American Journal of Psychiatry, 136* (12), 1562-1566.
- Reijneveld, S.A., Harland, P., Brugman, E., Verhulst, F.C. & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Psychosocial problems among immigrant and non-immigrant children. Ethnicity plays a role in their occurrence and identification. *European Child & Adolescent Psychiatry, 14*, 145-152.
- Shrake, E.K. & Rhee, S. (2004). Ethnic identity as a predictor of problem behaviors among Korean American adolescents. *Adolescence, 39* (155), 601-622.
- Simons, R.L., Murry, V., McLoyd, V., Lin, K.-H., Cutrona, C. & Conger, R.D. (2002). Discrimination, crime, ethnic identity, and parenting as correlates of depressive symptoms among African American children: A multilevel analysis. *Development and Psychopathology, 14*, 371-393.

- Smaje, C. (1995). Ethnic residential concentration and health: Evidence for a positive effect? *Policy and Politics*, 23 (3), 251-269.
- Stafford, M., Becares, L. & Nazroo, J. (2009). Objective and perceived ethnic density and health: Findings from a United Kingdom general population survey. *American Journal of Epidemiology*, 170 (4), 484-493.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W.A.M. & Crijnen, A.A.M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands. Comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 576-585.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T.V.M., Vollebergh, W.A.M. & Crijnen, A.A.M. (2004). Patterns of psychological acculturation in adult and adolescent Moroccan immigrants living in the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 689-704.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M. & Crijnen, A.A.M. (2005a). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 571-579.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M. & Crijnen, A.A.M. (2005b). Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 1003-1011.
- Tropp, L.R., Erkut, S., Coll, C.G., Alarcon, O. & Garcia, H.A.V. (1999). Psychological acculturation: Development of a new measure for Puerto Ricans on the U.S. mainland. *Educational & Psychological Measurement*, 59, 351-367.
- Veling, W., Susser, E., Os, J. van, Mackenbach, J.P., Selten, J-P & Hoek, H.W. (2008). Ethnic density of neighborhoods and incidence of psychotic disorders among immigrants. *American Journal of Psychiatry*, 165 (1), 66-73.
- Verhulst, F.C., Ende, J. van der & Koot, H.M. (1997). *Handleiding voor de Youth Self-Report (YSR)*. Rotterdam: Sophia Kinderziekenhuis.
- Whitley, R., Prince, M., McKenzie, K. & Stewart, R. (2006). Exploring the ethnic density effect: A qualitative study of a London electoral ward. *International Journal of Social Psychiatry*, 52, 376-391.
- Wickrama, K.A.S., Noh, S. & Bryant, C.M. (2005). Racial differences in adolescent distress: differential effects of the family and community for blacks and whites. *Journal of Community Psychology*, 33 (3), 261-282.
- Wikipedia (2011). Postcodes in Nederland. Geraadpleegd op 23 februari 2011 op het World Wide Web: [http://nl.wikipedia.org/wiki/Postcodes\\_in\\_Nederland](http://nl.wikipedia.org/wiki/Postcodes_in_Nederland).

